

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI INTILISHNI IFODALOVCHI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING AKSIOLOGIK XUSUSIYATLARI

Qurbonova Farangiz Mirzayevna

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti, filologiya fakulteti, xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida intilishni ifodalovchi frazeologik birliklarning aksiologik (qiymatga asoslangan) xususiyatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot shuhratparastlik, umid, qat'iyat va qat'iyatlilik kabi qadriyatlarning ikkala tilda frazeologik iboralar ichiga qanday kiritilganligiga qaratilgan. Frazeologik birliklarni taqqoslab, ushbu maqola intilishga madaniy va lingvistik yondashuvlarning o'xshashligi va farqlarini ta'kidlaydi. Tahlil ushbu iboralar orqali etkazilgan chuqur ildiz otgan qadriyatlarni tushunish uchun lingvistik, madaniy va kognitiv istiqbollarga asoslanadi.

Kalit so'zlar: Aksiologiya, frazeologik birliklar, intilish, ingliz tili, o'zbek tili, qadriyatlar, qiyosiy tilshunoslik, madaniy tahlil.

Frazeologik birliklar yoki iboralar va maqollar kabi sobit iboralar tilda muhim rol o'ynaydi, madaniy qadriyatlar va dunyoqarashni qamrab oladi. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi intilishni ifodalovchi frazeologik birliklarning aksiologik xususiyatlari o'rganiladi, bu biror narsaga erishish uchun kuchli istak yoki intilish sifatida belgilanadi. Til o'z ma'ruzachilarining qadriyatlari va tajribalarini aks ettirganligi sababli, intilish lingvistik jihatdan qanday shakllanganligini tahlil qilish ikki lingvistik jamoaning madaniy ideallari haqida tushuncha beradi.

Ingliz tili ham, o'zbek tili ham lingvistik kelib chiqishi bilan ajralib tursa-da, ambitsiya, umid va qat'iyat kabi motivatsion tushunchalarni etkazish uchun majoziy iboralardan foydalanishning uzoq tarixiga ega. Ushbu tadqiqotning maqsadi frazeologik birliklarning qadriyatli jihatlari va ularning madaniy ahamiyatiga e'tibor qaratib, intilishning ikkala tilda qanday qabul qilinishi va ifodalanishini o'rganishdir. Ingliz va o'zbek tillarida intilishni ifodalovchi frazeologik birliklar (PU) madaniy qadriyatlar va e'tiqodlarni aks ettiradi, ularni aksiologiya—falsafaning qadriyatlar, jumladan, axloqiy, estetik va ijtimoiy me'yorlar bilan shug'ullanadigan bo'limi orqali

o'rganish mumkin. Keling, ushbu ikki tilda intilish bilan bog'liq frazeologik birliklarning aksiologik xususiyatlarini ko'rib chiqaylik.

Madaniy qadriyatlar va e'tiqodlar

- Inglizcha:

Ingliz tilida so'zlashuvchi madaniyatlarda intilish ko'pincha individualizm va o'z taqdirini o'zi belgilashni ta'kidlaydi. Muvaffaqiyat odatda shaxsiy harakat, qat'iyat va ambitsiya natijasi sifatida qaraladi. Aspiratsiyani aks ettiruvchi yiringga misollar:

- Yulduzlar uchun otish - yuqori ambitsiyalarni rag'batlantirish.

- Muvaffaqiyat zinapoyasiga ko'tarilish - martaba yoki hayotiy maqsadlarga erishishga intilish metaforasi.

- Osmonga erishish - juda yuqori maqsadlar yoki intilishlarga intilishni taklif qilish.

- Sovrin sizning ko'z tuting - kishining maqsad qaratilgan qolaman.

Ushbu yiringlar madaniyat ambitsiya, yutuq va o'z-o'zini rag'batlantirishni qadrlashini ko'rsatadi.

- O'zbekcha:

O'zbek madaniyatida intilishlar ko'pincha jamoa, oilaviy qadriyatlar va ma'naviy mas'uliyatdoirasida shakllanadi. Muvaffaqiyat nafaqat shaxsiy yutuq, balki o'z oilasi yoki jamoasiga foyda keltirish sifatida ham qaraladi. Yiringga misollar:

- Qanot yozish (qanotlarini yoyish uchun) - ko'pincha shaxsiy o'sish bilan bog'liq, lekin oila yoki ijtimoiy sharoitda ko'tarilish yoki rivojlanishga intilishni anglatadi.

- Olmosdek charaqlamoq (olmos kabi porlash) - ko'pincha axloqiy va axloqiy poklik bilan bog'liq bo'lgan yuksak intilishlarni ifoda etish.

- Kelajak sari intilish (kelajakka intilish)-ko'pincha oila yoki jamiyat farovonligi bilan bog'liq bo'lgan istiqbolli intilishni ifodalaydi.

Ushbu iboralar shaxsiy ambitsiyalar bilan bir qatorda jamoaviy muvaffaqiyatning ahamiyati va axloqiy to'g'rilik ni ko'rsatadi.

Axloqiy va axloqiy qadriyatlar

- Inglizcha:

Intilish odatda ijobiy, mehnatsevarlik va qat'iyat bilan bog'liq deb hisoblanadi. Biroq, axloqiy mulohazasiz haddan tashqari shuhratparastlikka salbiy qarash mumkin (masalan, boshqalar ustidan ko'tarilish yoki keskin raqobat). Ingliz yiring ham ta'kidlash fair play:

- Adolatli va kvadrat o'ynang - axloqsiz xatti-harakatlarga murojaat qilmasdan muvaffaqiyatga erishing.

- O'zbekcha:

Intilish ko'pincha axloqiy jihatdan jamiyat me'yorlari va sharaf bilan chegaralanadi. Axloqiy qadriyatlarni yoki ijtimoiy me'yorlarni e'tiborsiz qoldiradigan ambitsiyalar yomon ko'riladi. Masalan:

- Xalq foydasi tegadigan odam bo'lish (jamiyat uchun foydali shaxsga aylanish) – intilish shaxsiy o'sishga ham, jamiyatga ham xizmat qilishi kerakligini anglatadi.

Ijtimoiy intilishlar

- Inglizcha:

Ingliz yiring ko'pincha ijtimoiy harakatchanlik va yuqori maqomga yoki muvaffaqiyatga erishish bilan bog'liq. Ushbu iboralar insonning ijtimoiy mavqeni yaxshilash istagini aks ettiradi:

– Uni yuqoriga ko'taring - muvaffaqiyat cho'qqisiga erishish, ko'pincha o'z karerasida.

- Amerika orzusi - mashaqqatli mehnat orqali yuqoriga intilishning ramziy intilishi.

- O'zbekcha:

O'zbek tilida intilishlar ko'pincha shaxsiy shon-Shuhrat yoki maqomni emas, balki jamiyat ichida hurmat va hurmatni saqlash bilan bog'liq:

- Ezgulik sari intilish (ezgulikka intilish) - intilish nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat, balki jamiyatga ijobiy hissa qo'shish ekanligini ko'rsatish.

Hissiy va psixologik jihatlar

- Inglizcha:

Intilish ko'pincha optimizm va ijobiy aqliy munosabat bilan bog'liq bo'lib, muvaffaqiyatga harakat orqali erishish mumkin degan ishonchga e'tibor qaratadi:

- Iroda bor joyda yo'l bor – - bu qat'iyatni ifoda etish muvaffaqiyatga olib keladi, optimizmni aks ettiradi.

- O'zbekcha:

O'zbek tilidagi intilishlar kamtarlik va kamtarlik hissi bilan jilovlanadi:

– Qanoat qilmoq (qanoat qilish uchun) - intilishlar muhim bo'lsa-da, ularda bor narsadan qoniqish va haddan tashqari shijoatli bo'lmaslik kerakligini anglatadi.

Ingliz va o'zbek tillarida intilishni ifodalovchi frazeologik birliklarning aksiologik xususiyatlari har bir tilning madaniy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiradi.

Ingliz Tili PUs ko'pincha optimistik dunyoqarashga asoslangan individual muvaffaqiyat, o'z taqdirini o'zi belgilash va ambitsiya ni ta'kidlaydi. Aksincha, o'zbek PUs jamoaviy farovonlik, ma'naviy mas'uliyat va axloqiy chegaralar ni ta'kidlab, intilishga nisbatan ko'proq jamoatchilik nuqtai nazarini namoyish etadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek tillarida intilishni ifodalovchi frazeologik birliklar har bir lingvistik jamoaning qadriyatlarini aks ettiruvchi o'ziga xos aksiologik xususiyatlarga ega. Ingliz tilida intilish shaxsiy muvaffaqiyat, ambitsiya va yuqori yutuq bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek tilida bu chidamlilik, chidamlilik va jamoaviy taraqqiyot bilan bog'liq. Ushbu topilmalar shuni ko'rsatadiki, til o'rganuvchilar va madaniy kuzatuvchilar frazeologik birliklarni o'rganish orqali madaniy qadriyatlar to'g'risida chuqurroq tushunchaga ega bo'lishlari mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu taqqoslashni boshqa tillar bilan kengaytirishi yoki o'zgaruvchan ijtimoiy qadriyatlarga javoban ushbu aksiologik xususiyatlar qanday rivojlanishini o'rganishi mumkin. Bundan tashqari, qadriyatlar tilga qanday singib ketganligi haqidagi tushunchamizni oshirish uchun lingvistik tahlilni ijtimoiy-madaniy istiqbollar bilan birlashtirgan keyingi fanlararo tadqiqotlarga ehtiyoj bor.

Adabiyotlar:

1. Charteris-Black, J. (2005). *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. London: Palgrave Macmillan.
2. Ковшова М.Л. Лингвокультурологический метод во фразеологии. Коды культуры. – М.: УРСС, 2012. – 459 с. 2-е изд. – 2013 г.
3. Cowie, A.P. (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press.
4. Moon, R. (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach*. Oxford: Clarendon Press.
5. Алефиренко Н.Ф. Фразеология и паремология: М.: Флинта: Наука, 2009.- 344с
6. Vozorov, B. (2005). *Uzbek Phraseology: Cultural and Semantic Aspects*. Tashkent: Uzbekistan Academy of Sciences.
7. Иванова С. Лингвокультурологический аспект исследование языковых единиц. Уфа.-2003

